

מנין לפנחם שלא היה לו לאלעזר?

ירשם (87).

מלמד שנשא אלעזר אשה ומתה בחיי מורישיה ומתו מורישיה וירשה פנחם.

שנינו במשנה: "ובני אהות נוחלין ולא מנחילין".

שואלת הגמרא: מאי "ואומר" [לשם מה נזקקו לפסוק נוסף?]

תנא, בני אהות נוחלין, ולא בנות אהות. ולקמיה יבואר.

ומתוצת הגמרא: וכי תימא [אם תדחה ותאמר] יאיר דהוה נסיב איתתא ומתה, וירתה,

ודנה הגמרא: למאי הלכתא? הרי ודאי בנות ק"ג-ב אהות יורשות את אחי אמן אם אין בנים?

אמר רב שישת: נפקא מינה לקדם.

תלמוד לומר, "ואלעזר בן אהרן מת...". ומיתורא דקרא דרשינן, דאיירי כשנשא אשה ומתה בחיי מורישיה, ומתו מורישיה, וירשה בנו.

דהיינו, אף בירושה שעל ידי מימוש, כגון זו, שיורשים על ידי אמם, בכל זאת הבנים קודמים לבנות.

וכי תימא דנפלה ליה אותה שדה לפנחם בשדה חרמים, כדלעיל קיב א,

כמבואר במימרא דלהלן:

תני רב שמואל בר רב יצחק קמיה דרב הונא: כתיב, "וירש אותה", (88) ודרשינן: "ו" מוסיף על ענין ראשון, ללמדנו, מקיש ירושה שניה, דהיינו, שאר הירושות הנזכרות בפרשה (89), לירושה ראשונה, ירושת הבן,

אמר קרא "בגבעת פנחס בנו", ולכאורה מילת "בנו" מיותרת, ודרשינן, נחלה הראויה לו, וירשה בנו. והיינו, נכסי אשתו הראויים לבא לאחר זמן. שאינו יורש אותם, אלא בנו

ממנה".

"ויקברו אותו בגבעת פנחס בנו, אשר ניתן לו בהר אפרים".

ונחלקו הפוסקים: החלקת מחוקק שם (סק"ד) כתב, שהבעל יורש גם את הפירות שיהיו לאחר מיתתו. דהוה ליה מוחזק, מאחר שגוף הקרקע היה שלה קודם מיתת מורישיה.

ומשמע שבאו אלעזר ופנחס לדין על נחלה זו, שהיתה ראויה להנתן לאלעזר, ופסקו הבי"ד שתנתן לפנחס בנו. לפי שאין הבעל נוטל בראוי.

אך הבית שמואל כתב, שאינו יורש את הפירות. כיון דהוה ראוי, שהרי מורישיה עדיין יכולים למכור את הפירות, עד שלא ימותו.

88. וכמו כן אפשר לדרוש מ"ואם אין לו בת", ומשאר הירושות שנאמרו בפרשה, שנאמר בהם "ו", אלא סיפא דכולהו נקט, וכל שכן שאר הירושות הסמוכות לירושה הראשונה. רשב"ם.

ובאבני מילואים (שם סק"א) כתב, שנחלקו בפירות מחוברים שנמצאו בקרקע בשעת מיתת מורישיה. אי חשיבי כראוי או כמוחזק. יעויין שם.

89. על פי הרשב"ם. אך לדעת התוספות, ירושה ראשונה, היא ירושת הבן, וירושה שניה, היא ירושת בן הבן, ובת הבן. בן הבת ובת הבת, וכו'.

87. רבינו חננאל. הובא ברשב"ם. ובאופן נוסף פירש הרשב"ם: בהמשך אותו פסוק נאמר,

הקודמת לכולם.

מה ירושה ראשונה, בן קודם לבת. אף ירושה שניה, בן קודם לבת. והוא הדין ירושה עשירית.

נמצא, בן קודם לבת, ואחים קודמים לאחיות, וכן אחי האב קודמים לאחיות האב, ובני אחי האב קודמים לבנות אחי האב⁽⁹⁰⁾, וכן הלאה.

עוד בדיני ירושה:

תני רבה בר חנינא קמיה רב נחמן: כתיב, "והיה ביום הנחילו את בניו".

ודרשינן: ביום אתה מפיל נחלות. ואי אתה מפיל נחלות בלילה.

אמר ליה אביי: אלא מעתה דשכיב ביממא הוא דירתה ליה בניה, מאן דשכיב בליליא לא ירתה ליה בניה [מי שמת ביום מוריש נכסיו לבניו, ומי שמת בלילה לא יוריש]?

דלמא "דין נחלות" קא אמרת, שאין דנים אותם אלא ביום כשאר דיני ממונות⁽⁹¹⁾?

ומנלן שחלוקת נחלות כדיני ממונות⁽⁹²⁾: דתניא: בסוף פרשת נחלות, "והיתה לבני ישראל לחוקת משפט", אורעה [נסתיימה] כל

דגמר דין לא בעי בי"ד. ואכמ"ל).

92. ברשב"ם מבואר, דסלקא דעתך אמינא חלוקת נחלות הרי היא כחלוקת שותפים בעלמא, ולא חשיב דין. קא משמע לן דהוי כדין. והקשו הראשונים (עיין שיטמ"ק): ממה נפשך, אם יש מחלוקת ביניהם, אף שותפים צריכים ללכת לבי"ד, ואם אין מחלוקת בין היורשים, מדוע צריכים לדרון בפני בי"ד, וכי אינם יכולים לחלוק בנכסי אביהם בלא בי"ד? ולכן פרשו התוספות: אורעא כל הפרשה להיות כדין, לענין שעל כרחם של בנים נעשים כל העומדים שם בשעת צוואה לדיינים, ועושים דין. ואין אחד מהם יכול לומר "איני רוצה לדרון בפניכם אלא בפני בי"ד הגדול, או בי"ד חשוב שבעירי". אלא על כרחו מקבל אותם כדיינים. ובדברי הרשב"ם נראה לומר, דאיירי כשיש ביניהם מחלוקת כיצד לחלק, ורוצים לשאול רב כיצד ראוי לחלק מצד הדין.

ובזה יש לומר, שהוראת הדיינים תחשב כדין לכל דבר, ואם טעו בשיקול הדעת אין הדין חוזר.

משא"כ מחלוקת שותפות רגילה, הוי כהוראה

90. אך אם היו לאב שני אחים, לזה היו בנים, ולזה היו בנות, אלו יורשים חלק אביהם, ואלו יורשות חלק אביהן. רשב"ם.

91. לקמן נבאר מה המקור לכך שאין דנים דיני ממונות בלילה.

ויש לדון, האם אין לבי"ד תורת "בי"ד" בלילה, או, דחשיבי כבי"ד, אלא שנצטוו שלא לדרון בלילה.

ונפקא מינא, אם עברו ודרנו בלילה, אי נימא שאין להם תורת בי"ד, אין דינם כולם.

ואם רק נצטוו שלא לדרון, יש לומר שאם עברו ודרנו דינם דין.

ברמב"ן מבואר שנחלקו בזה הבבלי והירושלמי, לדעת הירושלמי (סנהדרין פרק אחד דיני ממונות הלכה ו): אם עברו ודרנו דינם דין. אך לדעת הבבלי (סנהדרין יא ב) בי"ד שדרנו בלילה אין דינם דין.

ובקצות החושן (סימן ה ס"ב) כתב שהגירסא בירושלמי משובשת, ואף הוא מודה שאם עברו ודרנו אין דינם דין. ושם איירי בגמר דין בלילה. ובהו כשר בדיעבד. עיין שם באורך בדבריו. (ועיין עוד בש"ך חו"מ סי' יח אות ה,

הפרשה כולה לחיות דין. למדנו מכאן, שהנחלה צריכה להיות על ידי שלשה כדין.

וכן למדנו מכאן לכל דיני ממונות, להיות דנים תחילתן ביום. כנחלות, דכתיב בהו "והיה ביום הנחילו את בניו"⁽⁹³⁾.

וכדרב יהודה.

דאמר רב יהודה: שלשה שנכנסו לבקר⁽⁹⁴⁾ את החולה, רצו כותבין את העדות כפי ששמעו מפי החולה, היאך מנחיל את נכסיו, רצו עושיין דין, שהרי שלשה הם, ויכולים לדון ולומר, כך הדין שפלוני יטול חלק זה, ופלוני חלק זה, שדמיהם מכוונים בשוה, וכיו"ב⁽⁹⁵⁾.

וכותבים להם פסק דין שלא יוכלו עוד

בעלמא, ואינם נחשבים כדיינים ממילא.

עוד יש לומר, דחלוקת נחלות הוי כדין לענין שאין להורות בה אלא בשלשה, ולא ביחיד. ברכת אברהם. ועיין עוד במשנת יעב"ץ (חור"מ סי' כה אות ה).

אינן יכולים להפוך לדיינים, מהטעם הנ"ל. רשב"ם.

אך לדעת התוספות, עד שלא יעידו בפועל, יכולים לחזור ולדון. דפסול "אין עד נעשה דיין" לא שייך אלא כשהעידו בפועל.

93. רשב"ם. וצריך באור, הא בדיבור הקודם כתב הרשב"ם, "...שאינן דנים אותם אלא ביום, כשאר דיני ממונות דכתיב בהו, "כית דוד דינו לבקר משפט". משמע, דמהתם ילפינן שדנים אותם ביום, ולא מ"ביום הנחילו את בניו"? וצריך לומר, דההוא קרא אינו בתורה אלא בכתובים, וניחא ליה למצא לדין זה מקור בתורה.

ובתוספות הקשו, לדעת רבי מאיר דדריש בסנהדרין (לד ב) "מקיש ריבים [דינים] לנגעים, מה נגעים [אין רואים אותם אלא] ביום, אף ריבים [אין דנים אלא] ביום", למה לי קרא ד"ביום הנחילו את בניו"?

ותרצו, דאיצטריך לשאר דינים שאינם ירושה, וסלקא דעתך אמינא שאין ללמוד מירושא כיון שמשונה משאר דינים, קא משמע לן דאף שאר דינים אין דנים אלא ביום.

94. דוקא אם נכנסו לבקר, יכולים להחליט האם להעיד או לדון. אך אם הביאום על מנת להעיד, אינם יכולים להפוך עצמם לדיינים. שאין עד נעשה דיין, כדלהלן. וכן אם כבר כתבו עדות

95. צריך באור, כיצד עושים דין, והלא אין כאן אדם המעיד לפניהם כלום?

ומבאר הרשב"ם, מבואר במסכת ראש השנה (כה ב) "לא תהא שמיעה גדולה מראיה", וכיון שהם רואים את החולה שמחלק נכסיו בפניהם, הודאת בעל דין כמאה עדים דמי. ולצורך מה יעידו עדים בפניהם?

ובדין "לא תהא שמיעה גדולה מראיה", עיין בתוספות (ראש השנה שם), דהוי כעדות על ידי ראיתם. (ועיין בחידושי הגר"ח פ"ג מעדות הל' ד, ובשערי ישר שער ז פרק א).

אך דעת רש"י שם, שרק בעדות החודש מועילה ראיה, כיון דבראיה תלי רחמנא ולא בעדות. אך בדיני ממונות דבעי עדות, לא מהני ראית הבי"ד. והכא מהני מדין הודאת בעל דין. וכ"כ הרמב"ץ בסוגיין.

ובדעת הרשב"ם צריך באור, מחד נקט כדברי התוספות, שדין "לא תהא שמיעה גדולה לראיה" שייך אף בדיני ממונות, ומאידך כתב, דמהני מדין "הודאת בעל דין כמאה עדים"?

ונראה, דסבר הרשב"ם, שדין "לא תהא שמיעה גדולה מראיה" אינו משום דהוי כעדות,